

Светски АИДС дан: САЗНАЈ СВОЈ СТАТУС

Светски АИДС дан окупља људе широм света са циљем подизања позорности у вези са ХИВ пандемијом и демонстрира међународну солидарност. Овај дан, који се 30. пут обележава у свету, представља јединствену прилику да представници влада, државних институција и јавноздравствених установа у сарадњи са осталим партнерима информишу јавност о актуелној епидемиолошкој ситуацији и да подстакну целокупну друштвену заједницу да свима обезбеди недискриминаторан и неосуђујући приступ адекватним услугама из домена превенције ХИВ инфекције, као и приступ лечењу, заштити и подршци за особе инфициране ХИВ-ом.

Светски АИДС дан, 1. децембар, прилика је да се искористи снага социјалне промене, при чему се у први план стављају појединци са циљем превазилажења препознатих мањкавости у одговору на ХИВ/АИДС, посебно у области превенције међу особама са ризичним понашањем које су под повећаним ризиком.

Овогодишња кампања у Републици Србији се реализује под слоганом „САЗНАЈ СВОЈ СТАТУС”. Активности које прате обележавање 1. децембра добар су пример јединствености и свеобухватности националног одговора на епидемију узроковану ХИВ-ом, при чему свака институција, установа, организација и/или удружење преузима водећу улогу у оквиру својих компетенција, међусобно се допуњујући. Уз подршку Министарства здравља, институти и заводи за јавно здравље, у сарадњи са цивилним сектором, Унијом организација Србије које се баве заштитом особа које живе са ХИВ-ом, Светском здравственом организацијом, домовима здравља, школама, Црвеним крстом Србије, медијима и другим партнерима, организују традиционалне конференције за медије, трибине и бројне друге активности на јавним местима, бројне интерактивне едукације у школама и на факултетима, затим интензивирано пружање услуге добровољног, бесплатног, поверљивог и бесплатног саветовања и тестирања у

институционалним саветовалиштима за ХИВ и друге полно преносиве инфекције, као и на терену, са фокусом на особе које су под повећаним ризиком од инфекције ХИВ-ом.

Национална кампања која има за циљ промоцију значаја тестирања на ХИВ и повећања броја особа са неким ризиком дијагностикованих у раном стадијуму ХИВ инфекције као кључне превентивне активности уз подизање знања грађанства у циљу смањења још увек присутне неосноване стигма и дискриминације према особама инфицираних ХИВ-ом, почела је 23. новембра а трајаће до краја децембра, при чему ће се бројне активности реализовати у 32 града на територији Републике Србије.

Институт за јавно здравље Србије позива све особе које су имале неко ризично понашање у ближој или даљој прошлости да се 1. децембра посаветују и бесплатно и анонимно тестирају на ХИВ у Градском заводу за јавно здравље у Београду (Булевар Деспота Стефана 54а, од 8 до 13 часова 1. децембра) и у Заводу за заштиту здравља студената у Београду (Браће Недића 28, од 8 до 19 часова у периоду 26.11–7.12.2018). Током кампање биће организоване и бројне акције бесплатног саветовања и тестирања ван саветовалишта за ХИВ/АИДС у сарадњи института/завода за јавно здравље и удружења у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Крушевцу, Рашкој, Шапцу, Ваљеву, Ужицу, Зајечару, Бору, Прокупљу и Врању, при чему ће резултати тестирања бити доступни за 30 минута ([преузмите план активности](#)).

Епидемиолошка слика у свету и Србији

ХИВ и даље представља главни јавноздравствени изазов у свету, при чему се процењује да је више од 77 милиона људи инфицирано ХИВ-ом и да је више од 35 милиона људи умрло од АИДС-а до сада у свету, од којих је 940.000 особа умрло током 2017. године.

Процене УНАИДС-а указују да је скоро 37 милиона особа живело са ХИВ-ом у свету крајем 2017. године (19,6 милиона у региону источне и јужне Африке), а да је 1,8 милиона особа било новоинфицирано ХИВ-ом у 2017. години.

Такође, процене УНАИДС-а указују да је 2017. године број особа новоинфицираних ХИВ-ом смањен за 47% у односу на 1996. годину (1,8 према 3,4 милиона), док је умирање од АИДС-а смањено за 51% у односу на 2004. годину (940.000 према 1,9 милиона). Ово је резултат спроведених успешних националних ХИВ програма, који су били подржани од стране цивилног сектора и бројних других партнера.

Међутим, у последњих пет година се не региструје смањење нових ХИВ инфекција међу одраслима, а у неким регионима тај број расте. Спровођење успешних превентивних програма и повећање броја особа које знају свој ХИВ статус и на успешној су терапији треба да допринесе да до 2020. године буде мање од 500.000 особа новоинфицираних ХИВ-ом, што је скоро четири пута мање у односу на 2017. годину.

На антиретровирусној терапији крајем 2017. године је било 22 милиона особа инфицираних ХИВ-ом у свету, што је троструко више него 2010. године (8 милиона) и чак 36 пута више него 2000. године (611.000), али је и даље то тек половина свих особа инфицираних ХИВ-ом у свету. У складу са најновијим препорукама СЗО из 2016. свих 37 милиона особа које живе са ХИВ-ом треба да буду на антиретровирусној терапији,

односно лечење треба започети чим се ХИВ инфекција дијагностикује, да би ефекти терапије били не само добробит за особе инфициране ХИВ-ом, у смислу дугог и квалитетног живота, већ и да би се редуковао пренос ХИВ-а на друге особе. У циљу елиминације ХИВ инфекције као јавноздравственог проблема потребно је да у свакој земљи до 2020. године 90% свих особа инфицираних ХИВ-ом буде дијагностиковано, затим да 90% дијагностикованих ХИВ + особа буде на лечењу антиретровирусним лековима и да 90% од особа на лечењу има немерљиву количину ХИВ-а у крви. У 2017. години само 75% особа инфицираних ХИВ-ом је знало свој статус, међу особама које знају да су инфициране ХИВ-ом 79% је било на лечењу, док је 81% особа на лечењу имало задовољавајућу супресију вируса. Ако би се достигли циљеви 90-90-90 могло би да се спречи да 21 милион особа умре од АИДС-а, односно да се спречи да се 28 милиона особа инфицира ХИВ-ом у свету до 2030. године.

Процењује се да тренутно 75% особа инфицираних ХИВ-ом у свету зна свој статус, односно има дијагностиковану ХИВ инфекцију, односно да се 9,4 милиона особа инфицираних ХИВ-ом дијагностикује. Процене указују да 30% до 50% особа не зна свој ХИВ статус међу 2,5 милиона особа које живе са ХИВ-ом у региону Европе.

У западној Европи половина новодијагностикованих особа инфицираних ХИВ-ом је дијагностикована у касном стадијуму ХИВ инфекције, док су у нашој земљи две од три особе дијагностиковане када им је имунолошки систем већ значајно нарушен. Касно постављена дијагноза ХИВ инфекције је повезана са повећаним ризиком од оболевања и умирања, слабијим одговором на терапију, повећаним трошковима здравствене заштите и повећаним ризиком за даље преношење. Касно дијагностикована ХИВ инфекција значи да особа има 11 пута већу вероватноћу да умре унутар годину дана од тестирања него ако је тестирана након прве изложености ХИВ-у.

Према подацима Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” од почетка епидемије, 1985. године, па закључно са 26. новембром 2018. године, у Републици Србији је регистровано 3797 особа инфицираних ХИВ-ом, од којих су 1943 особе оболеле од АИДС-а, док је 1122 особа умрло од АИДС-а, а још 113 особа инфицираних ХИВ-ом је умрло од болести или стања која нису повезана са ХИВ инфекцијом. Као и ранијих година и ове године сексуални пут преноса је доминантан (89% свих случајева регистрованих током 2018. године), посебно незаштићени анални сексуални односи међу мушкарцима (72%), како међу новооткривеним особама инфицираним ХИВ-ом, тако и међу оболелима (71%) и умрлима од АИДС-а (50%). Међу новодијагностикованим ХИВ позитивним особама у периоду јануар–новембар 2018. године било је 12 пута више мушкараца у односу на жене ([преузмите најновије епидемиолошке податке](#)).

Од 1997. године високо активна, комбинована антиретровирусна терапија (ХААРТ) (истовремена примена три или више антиретровирусних лекова у циљу опоравка ослабљеног одбрамбеног система и успешне контроле умножавања ХИВ-а у организму инфициране особе) је доступна и бесплатна у Републици Србији, тј. сви трошкови лечења иду на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, за све особе инфициране ХИВ-ом којима је лечење потребно. У периоду 2003–2017. година регистровано је значајно повећање особа инфицираних ХИВ-ом на лечењу комбинованом антиретровирусном терапијом које је доступно у четири регионална центра у Београду, Новом Саду, Нишу и у Крагујевцу (1755 особа крајем јуна 2018. године према 330 особа крајем 2003. године), што је условило да се од 2000. године региструје значајна редукација

оболевања и умирања од АИДС-а (55 особа оболелих од АИДС-а и 14 особа умрлих од АИДС-а у 2017. години према 99 оболелих и 90 особа умрлих од АИДС-а током 1996. године).

С друге стране, од 2000. године региструје се тренд пораста броја новодијагностикованих особа инфицираних ХИВ-ом, при чему је у периоду 2010–2017. године регистровано 1212 случајева, што је за 67% више него у периоду 2003–2009. године када је регистровано 726 случајева носилаштва анти-ХИВ антитела у Републици Србији. Ово је свакако и резултат промоције значаја добровољног, поверљивог и бесплатног саветовања и тестирања на ХИВ, као и веће доступности ове услуге у здравственим установама, али и ван здравствених установа, посебно за особе са ризичним понашањем из кључних популација под повећаним ризиком од ХИВ-а.

Највећи број новодијагностикованих особа инфицираних ХИВ-ом је узраста 20–49 година (85% у 2017. години). Од 2002. године региструје се пораст учешћа младих узраста 15–29 година међу новодијагностикованим ХИВ позитивним особама (47% у 2008, односно 28% у 2017. према 22% током 2002. године).

У односу на период 1985–1992. када је 60–90% свих новодијагностикованих (новооткривених) особа инфицираних ХИВ-ом на годишњем нивоу било из популације ињектирајућих корисника наркотика, у последњих десетак година, тј. од 2008. године је тај удео испод 10% (у 2017. години само 2%). С друге стране, већина новооткривених особа у нашој земљи је инфицирано ХИВ-ом сексуалним путем (сексуални однос без кондома), скоро 90% почев од 2012. године. Под највећим ризиком су мушкарци који имају аналне сексуалне односе без кондома са другим мушкарцима (половина до скоро три четвртине свих новооткривених особа инфицираних ХИВ-ом на годишњем нивоу, почев од 2008. године).

У периоду 2005–2017. године регистровано је 13-оро деце која су ХИВ инфекцију добила од мајки које нису знале да су инфициране ХИВ-ом, што је више него двоструко мање у односу на период 1993–2004. (28 случајева преноса ХИВ-а са мајке на дете). У периоду 2005–2016. преко 40 трудница је било на програму превенције преноса ХИВ-а са мајке на дете које су родиле децу која нису инфицирана ХИВ-ом.

Према званично доступним подацима у Србији тренутно живи 2562 особе инфициране ХИВ-ом, а процењује се да у нашој земљи још око 500 до 1000 особа не зна да је инфицирано ХИВ-ом. Знајући да ХИВ инфекција може дуги низ година протицати без икаквих знакова и симптома, једини начин да се открије ХИВ инфекција је да се особа која је имала неки ризик тестира на ХИВ. Свако тестирање на ХИВ треба да буде добровољно, поверљиво и бесплатно, уз обавезно саветовање пре и после тестирања, а у циљу пружања правих и стручних информација потребних клијенту да донесе одлуку да ли је прави тренутак за тестирање, али и да препозна стварни ризик тј. ризично понашање које је практиковао или које и даље упражњава, те да исто промени у циљу превенирања инфицирања ХИВ-ом у будућности. С друге стране, ХИВ позитивне особе имају могућност да уђу у програм праћења, односно лечења ХИВ инфекције које даје одличне резултате, како у свету тако и у нашој земљи, те је данас ХИВ инфекција хронично стање са којим се може квалитетно и дуго живети, али само уколико се правовременим и адекватним лечењем контролише репликација ХИВ-а.

И да се подсетимо како се ХИВ преноси, односно на који начин се не може инфицирати ХИВ-ом.

• ХИВ се **преноси** на следеће начине:

1. Сексуалним односом без заштите тј. без кондома (анални, вагинални и орални секс, при чему највећи ризик носи незаштићени анални сексуални однос),
2. Са заражене мајке на дете (у току трудноће, порођаја и дојења),
3. Разменом игала и шприцева код интравенске употребе наркотика.

• ХИВ се **ретко може пренети** на следеће начине:

1. Пољупцем у уста (само у случају ако обе особе имају неке ранице у устима, нпр. услед вађења зуба, крварења десни... па у том случају дође до контакта „крв на крв“),
2. При тетовирању, пирсовању... (уколико се обавља нестерилизованим апаратима и у нехигијенским условима),
3. Приликом размене прибора за личну хигијену које је претходно користила особа која живи са ХИВ-ом (бријач, четкица за зубе...).

• ХИВ се **никако не преноси** на следеће начине:

1. Боравком у истој просторији: социјалним контактом као што је разговор, поглед, дружење,
2. Додиром тј. контактом, као што је руковање и загрљај,
3. Кашљањем или кијањем, преко зноја или суза,
4. Пољупцем у образ,
5. Коришћењем истог купатила или тоалета,
6. Коришћењем исте чаше/шоље или истог прибора за јело који је користила особа инфицирана ХИВ-ом,
7. Коришћењем исте постељине или пешкира,
8. Контактном са предметима на јавним местима (телефонска говорница, држачи у јавном превозу...),
9. Коришћењем истог базена или сауне,
10. Преко животиња или убодом инсеката (комарци, крпељи...),
11. Конзумирањем хране коју је припремила ХИВ позитивна особа.

